

SON ZAMANLARDA BULUNMUŞ OLAN BİRKAÇ BİTHYNİA KİTABESİ

Doç. Dr. Z. TAŞLIKLIOĞLU

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü aziz dostum Rüstem Duyuran, Bithynia'ya yapmış olduğu bir inceleme gezici sırasında, bu bölgenin Üskübü* (Prusias) köyünde toprak altından yeni çıkarılmış bazı yazılı taşlara rastlamıştır. Kıymetli Müze Müdürümüz Üskübü İlkokulu Başöğretmeni Bay Celâl Dikmen ile birlikte, yerinde incelemiş olduğu bu taşları, okul bahçesinde muhafaza edilmek üzere, oraya getirtmişlerdir. Taşlar, Üskübü köyünün takriben 250 m. güneyine düşen muhacırlar mahallesinde, İbrahim Gür'un bahçesinde, toprak altından çıkarılmıştır. İbrahim Gür bu taşlara, bahçesine meyve fidanı diktiği bir sırada toprağı hafrederken rastlamıştır. Arkeoloji Müzeleri Müdürü Rüstem Duyuran, deşifre edilmesi maksadiyle kitabelerin fotoğraflarını aldıktan sonra onları bana göndermek lûtfunda bulundu. Fotoğraflar gayet güzel ve okunaklıdır. Üzerinde kolaylıkla incelemeler yapmak mümkündür. Eğer estampajlarını da temin edebilmiş olsaydık, işimiz çok daha kolay olurdu. Fotoğrafları güzelce okudum; kırık, bozuk yerlerini tamamlayarak deşifresini yaptım. Fakat neşredilebilmesi için mütemmim bazı malûmata ihtiyaç vardı. Bu husus için de tekrar Başöğretmen Bay Celâl Dikmen'e müracaat lâzım geliyordu. Kıymetli öğretmen Celâl Dikmen taşların eb'adını göndermek suretiyle o arzumuzu da yerine getirmiş oldu. Bu vesileyle kendilerine, ve sayın Bay Rüstem Duyuran'a, göstermiş oldukları derin ilgiden ve kitabelerin neşrini bana lûtfettiklerinden dolayı sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Friedrich Karl Dörner son olarak Bithynia'da yapmış olduğu inceleme gezilerinde topladığı kitabeleri "*Bericht über eine Reise in Bithynien*, 1952, Wien" adlı eserinde neşretmiş bulunmaktadır.

* Bolu vilâyetine bağlı Düzce kazasının 1980 nüfuslu bir köyüdür. "1945 Genel nüfus sayımı" adlı eserde Üskübü olarak, "*Meskûn yerler kılavuzu*, cilt II"de ise Üskübü diye geçmektedir.

Biz şimdi, sayın Dörner'in bu gezisinde elde etmiş olduğu kitabelere ek olarak, bu birkaç kitabeyi, sırasıyla aşağıda veriyoruz :

1. Üskübü köyünün Muhacırlar mahallesinde İbrahim Gür'ün bahçesinde bulunmuştur. Natamam bir heykel kaidesi parçalarından olup, şimdi okul bahçesinde muhafaza edilmektedir. Taşın cinsi granittir; yüksekliği 0,75 m. gen. 0,60 m., kal. 0,55 m., harf yük. 35 mm.dir (Res. 1).

τὸν ἀπὸ γένους ἀσύν-
κριτον Ἑλληνάρχην καὶ
ἐκ προγόνων ἱερέων τε
[κ]αὶ Βειθυνιαρχῶν καὶ Σε-
5 [β]αστοφαντῶν καὶ πρυτάνεων
[Τ.]Φλ. Δομιτιανὸν
Νέστορα.

Tercümesi: “(Falan) hem rahiplik etmiş ecdattan gelme; hem de Bithyniarkhos olmuş ve imparatorluk kültürü rahipliğinde bulunmuş ve Prytanis olmuş olan ecdada sahip bulunan Yunan Cemiyetinin emsalsiz başkannın, yani T. Fl. Domitianus Nestor'un (heykelini rekzetmiştir).

Bu kitabenin muhteviyatı bize, bu taşın, mukaddes bir nesilden inen ve yüksek rahiplik mertebesine çıkmış ve Bithynia'nın mukaddes makamlarını işgal etmiş bir soya bağlanan Prusias Yunan cemiyeti başkanı T. Fl. Domitianus Nestor'un şerefine Prusias şehri ileri gelenleri tarafından dikilmiş bir heykel kaidesine ait bulunduğunu göstermektedir.

Kitabe şüphesiz natamamdır. Bu hususta gerekli izahat, bunun devamını teşkil eden 2 numaralı kitabenin tahlili sırasında verilecektir.

2. Natamam bir heykel kaidesi parçalarından olup, bundan evvelki kitabe ile birlikte, Üskübü'nün Muhacırlar mahallesinde, İbrahim Gür'ün bahçesinde bulunmuştur. Taşın cinsi granittir. Yüksekliği 0,55 m., gen. 0,61 m., kal. 0,55 m., harf yük. 31 mm.dir (Res. 2).

[ἀγ]ορανομήσ[α]ντα πολλάκις
[τ]ῆ π[α]τρίδι ἐνδόξως,
ἄρξαντα τὴν μεγίστην ἀρχὴν
ἐπιφανῶς, ἀργυροταμίαν

τῶν ἐλαιωνικῶν χρημάτων
 γραμματεύσαντα τειμη-
 τεύσαντα ἀγῶς ἔργοις
 ἰδίοις τε καὶ προγονικοῖς
 κοσμήσαντα τὴν πατρίδα καὶ
 ἐργεπιστάτην καὶ φιλόπολιν.

Tercümesi: “ (Falan), çok kere ve şerefli bir şekilde vatanının Çarşı Bakan-
 lığı vazifesini görmüş, bütün şaşaasiyle en yüksek idari makam-
 larda bulunmuş, zeytin yağı için tahsis olunan meblâğın parlak
 bir veznedarı olmuş, Meclis kâtipliği etmiş, halisane bir şe-
 kilde fiyat takdir komisyon âzalıği (censor'luk etmiş) yapmış,
 hem kendisinin, hem de ecdadının başarılarıyla vatanını güzel-
 leştirmiş ve İşletmeler Vekilliği vazifesini görmüş olan vatan-
 sever (birinin heykelini rekzetmiştir) ”.

Tercüme muhteviyatının da gösterdiği veçhile, bu kitabenin bundan evvelkinin devamı olduğu anlaşılmaktadır. Her ikisi de bir Prusias şehri idarecisinin yaptığı hayırlı işlerden bahsetmektedir. İkisi birbirini tamamladığına göre, bu idarecinin, birinci kitabede geçen Prusias'ın ileri gelen şahsiyetlerinden Nestor olduğu şüphesizdir. Her iki kırık ve natamam kitabede, memleketin Gerusia'sı veya phyle'leri tarafından, onun yüksek hizmetleri dolayısıyla dikil- miş bir heykelinin kaidelerini teşkil eden parçalarındandır. Bu kitabeyi birincinin devamı imiş gibi kabul etmemiz, hem muhteviyat hem de cümlelerin gelişi bakımından isabetli sayılabilir. Birbirini tamam- lıyan bu iki kitabenin bir eşine daha sahibiz ki, onu bundan hemen sonra, *delikli taş* namı altında vereceğiz. Yalnız o kitabenin bundan farkı, daha çok tahribata uğramış olmasına rağmen, daha mevsuk bulunuşudur. Onda heykelin kimler tarafından ve kimin için dikil- diği kayıtlıdır. Bu iki fragmentimizde ise, ifadeler yekdiğerini ta- mamladığı için tebcil olunan şahıs aşağı yukarı belli olabilmektedir. Her iki parçada da dikenlerin isimleri yoktur, fakat, hemen üçüncü numara olarak vereceğimiz *delikli taş* kitabesinin, phylarkhos'lar tara- fından rekzedilmiş olduğu kaydı, muhteviyatından da görüleceği üzere (krş. No. 3, Res. 3), her halde, aynı şehirde, aynı şahıs için ve aynı zamanda başka bir müessesenin, meselâ, Gerusia'nın veya Bule'nin dikmiş olması muhtemel sayılabilir; çünkü, Grek şehirlerinde, bir kahramanın, veya vatanına büyük hizmetlerde bulunmuş birkaç

müessese tarafından heykellerle aynı zamanda şerefendirilmesi âdetti. Bu itibarla, elimizdeki bu kitabenin içinde kahramanı bahis mevzuu edilen bundan evvelki, yani (1) numaralı kitabenin devamı olduğunu kabul etmek gerekir. Birbirini tamamlayan bu (1) ve (2) numaralı kitabelerimizin kahramanı T. Fl. Domitianus Nestor'a gelince, onu da, bundan sonra vereceğimiz (3) numaralı kitabenin izahı sırasında tanıtmaya çalışacağız.

3. Üç numaralı kitabemiz, bir delikli taştır. Bundan öncekilerle bir arada bulunmuştur, ve onlar gibi bir heykelin kaidesine ait parçalardandır. Yalnız, Üskübü halkından biri, bu taşı alıp, yazılı kısmın tam orta yerinden 0,48 m. kutrunu bir delik açarak, bir kuyu ağzında, arkada fotoğrafında da görüldüğü üzere, bilezik olarak kullanmıştır. Burada bize düşen vazife, kitabenin bu oyulmuş yerini tamamlamak ve ondan sonra, deşifresini yapıp, mahiyetini meydana çıkarmaktır. Kitabenin yüksekliği 0.66 m., gen. 0,73 m., kal. 0,66 m., ortasına açılan deliğin kutru 0, 48m., harf yük. 31 mm. dir (Res. 3).

	[τὸν ἀπὸ γένους ἀσύνκριτον]	
	[ἐκ προγόνων ἱερέων τε καὶ]	
	[Βειθωνιαρχῶν καὶ Σεβαστοφαντῶν]	
	[καὶ πρυτάνεων Τ.Φλ. Δομιτιανὸν	
5	Νέστορα.	
	ἀγορανομ[ήσαντα μεγαλ]οπρεπῶς	
	ἄρξαντ[α τὴν μεγίστην ἀ]ρχὴν	
	ἐπιφα[νῶς, τειμητεύσαντα ἀ]γνῶς	
	καὶ ν[ομίμως, δις ἄρχοντα καὶ πρ[ῶτον	
10	ἄρχο]ντα καὶ ἱερέα καὶ ἀγωνο]θέτην	
	[Διὸς Ὀλυμπίου]	
	ἐπιδ[όντα ἑαυτὸν τῇ πατ]ρίδι	
	κατ' ἐ[πίγειοντα καιρὸν σωτῆ]ρα(?)	
	οἱ ἡ[ρημένοι τῆς ὁμον]οίας	
15	εἰς τῆ[ν ἀρχὴν αὐτοῦ φύ]λαρχοι	
	Φυλῆς Σεβ[αστηνῆς	Φυλῆς Τ]ιβεριανῆς
	Μ. Αὐρήλιος Κακι[- - -	Μ. Αὐρήλ]ιος Ἰσόχρυσος
	Κανός,	Σερτωριανός
	Π. Αἴλιος Ἀλέξανδρος	Ἀσκληπιόδοτος
	Οὐλλπιος Ἀγηνος	Φυλῆς Προυσιάδος
		Μ. Αὐρήλιος

Tercümesi: “*İttihada mensup olanlar arasından seçilmiş phylarkhos’lar, sıkıntılı anlarda kurtarıcı olarak kendisini vatanına veren, bütün gayretlerini ona hasreden, Zeus Olympios rahibi ve onun şerefine yapılan müsabakaların tertipçisi olan, iki defa arkhont ve bir kere de baş arkhont olan kanun dahilinde ve halisane surette fiyat takdir komisyon üzalığında bulunan ve en yüksek makama kadar ulaşan ve başkanlığı parlak bir şekilde ifa eden, cömertçesine Çarşı Bakanlığı yapan, hem rahiplik etmiş ecdada mensup bulunmuş, hem de Bithyniarkhos olmuş ve imparatorluk kültü rahipliğinde bulunmuş ve Prytamis olmuş olan cedde sahip bulunan Yunan Cemiyetinin emsalsiz başkanının, yani T. Fl. Domitianus Nestorun (heykelini rekzettirmişlerdir)”.*

“*Bu heykeli rekzettiren Phylarkhos’lar listesi aşağıdadır:*

<i>Sebastene Phylesinden :</i>	<i>Tiberiane Phylesinden :</i>
<i>M. Aurelios Kaki... Kanos,</i>	<i>M. Aurelios İskhrysos Sertorianos</i>
<i>M. Aurelios Aleksandros Ulpios Agenos</i>	<i>Asklepiodotos Prusias Phylesinden : M. Aurelios...”.</i>

Namına bu heykelin dikildiği zat, Nestor, Bithynia ahalisinden olup, aslen yerli bir grektir. Nestor, memleketi, vatani Prusias (Üskübü) şehrini öyle idare etmiştir ki, zamanının Roma eyâlet idarecisi Domitianus’un, ona veya babasına veyahut dedesine vatandaşlık hakkını vermiş olduğu görülmektedir.

Bu (3) numaralı kitabemizin metnini daha vazıh bir şekle sokabilmek için, biraz açıklamalara ihtiyaç vardır.

Eski Atina’da, her Atinalı vatandaşın üç ismi vardı: Kendi öz ismi, baba ismi, ve üçüncü olarak mensup bulunduğu yerden, yani memleketten aldığı isim. Şunu da ilâve edelim ki, Eski Yunan diyarında soyadı diye bir isim tanınmamakta idi. Umumiyetle her Atinalının şöyle bir adı olabilirdi: Χαίρων Χαίριναύτου Φαληρέυς yani, öz isim (*Praenomen* = küçük ad), baba ismi (*patronymik*), üçüncüsü de, o şahsın mensup bulunduğu yer ismidir (*demotik*).

Eski Attika bir takım demos’lara bölünmüştü: yani, Attika arazisi, yer yer bir nevi mahallelere taksim edilmiş bulunuyordu.

Attika'da bu demos'ların sayısı 100 kadardı. Bu rakkam sonraları 174'ü bulmuştur. Bu taksimata göre, her Attika'lı vatandaşın bir demos'a mensup oluşu keyfiyetini demotik kelimesiyle izah edebiliyoruz¹. Şu halde, yukarıda vermiş olduğumuz misalde geçen Phalereus kelimesi, Phaleron'lu demek olduğuna göre, bir yer ismini ifade etmektedir.

Ethnik isme gelince, o da kavim ismini ifade eder ki, yalnız Attika'da yabancılara verilen bir ad olup, gayet az geçmektedir. Meselâ, Arkas (Arkadia'lı) böyle bir *ethnik* isimdir.

Atina'da, aristokratlar zihniyetinin yıkılmasına meşhur devlet adamı Solon'un sebep olduğunu biliyoruz. Fakat, bunu bilâhara kökünden yok eden büyük inkilâpçı Kleisthenes olmuştur. Bu teşkilâtçı büyük Atina'lı devlet adamının Atina'da yapmış olduğu yeniliklerin en mühimmi, Attika arazisini 10 phyle'ye taksim etmesi idi. Halbuki, Attika, eskiden de dört phyle'ye ayrılmış bulunuyordu. Fakat bu Kleisthenes taksimatının daha evvelki taksimatla hiçbir ilgisi ve benzerliği yoktu. Bu taksimat daha ziyade coğrafi idi; yani Attika arazisi, biraz sahil topraklarında, biraz da iç bölgede ve şehirlerde hissesi bulunan on kısma bölünmüştü ki, bu bölümlerin her birine phyle adı verilirdi. Bundan başka bu phyle'lerin herbiri, onar demos'a ayrılmış bulunuyordu. Bu demos'lar, bizim bugünkü mahalle taksimatına, muhtarlıklara benzemekte idi. Şu halde, Attika'da on phyle olduğuna göre, her phyle onar demos'tan olmak üzere, bütün Attika 100 demos'a ayrılmıştı. Fakat, sonraları, meselâ M.ö. III. yüzyılda bu rakkamın 174'e hatta 200'e yükseldiğini görürüz. Demos'ların başında demarkhos adı verilen birer başkan bulunurdu ki, vazifesi, demos'un mahallî, siyasî ve idarî işlerini görmek idi. Fakat devletin asıl mühim işleri tabiatıyla Attika'nın merkezi Atina'da görülürdü².

Bu kısa izahattan sonra, Atina'da oturan bir kimsenin üçüncü ismi nasıl alabileceğini de anlatmaya çalışalım: Atina'da bulunan bir yabancı, Atina'ya nereden gelmişse, kendisine, geldiği yerin

¹ Krş. J. B. Bury, S. A. Cook, F. E. Adcock, *The Cambridge Ancient History* cilt IV, s. 142 v.d.; A. Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s. 198-199.

² Bk. Strabon, IX, c. 396; A. Müfid Mansel, *ayn. es.*, s. 198; J. B. Bury, S. A. Cook, F. E. Adcock, *ayn. es.* s. 142-143; Victor Duruy, *Histoire des Grecs*, cilt I, s. 460-461.

ismi verilirdi. Meselâ, Thraks, yani Thrakia'lı denirdi ki, bu türlü isimlere *ethnik* ad denirdi. Şayet bir yabancı, meselâ, Kaunios (Kaunos'lu), Byzantios (Byzantion'lu) gibi, vatanı olan bir şehrin ismiyle çağırılırsa, o takdirde, bu türlü isimlere de *şehir ethnijği* diye bir ad vermek gerekir; fakat, yabancı olmayanlar, mensup buldukları şehrin ismiyle değil, doğrudan doğruya bağlı oldukları demos'un ismiyle adlandırılırlardı. Meselâ, Phalereus (Phaleron'lu) v.s. gibi.

Şimdi, Roma imparatorluğu devrindeki isimler üzerinde duralım. Roma devri kitabelerinde, bir Roma'nın en az iki, umumî olarak da üç ismine rastlanırdı :

- 1) *Praenomen* (küçük isim),
- 2) *Nomen Gentilicium* (soyadı),
- 3) *Cognomen* (ek ad).

Fakat, kitabelerde, arada bir, babasının da isminden, *phyle* (tribus)-sinden bahsedildiği görülür. Ayrıca, bazı kere bir Roma'nın *Agnomen*'ine, yani lâkabına da tesadüf edildiği vakidir. Meselâ, Scipio'ya, sonradan Afrika'da kazanmış olduğu zafer üzerine Africanus denmesi gibi. Şu halde, Roma imparatorluğu devrinde, bir kitabede, bir şahsın üçten fazla isminin geçtiğine şahit olunabilir. Meselâ, Anadolu'da, Lykia'nın eski meşhur limanı Patara (bugün Ovaköyü)'lü bir şahsın onüç isminin olduğu kayıtlıdır³. Fakat, ekseriyetle, bu kadar kalabalık adı olan bir adamın, resmî vesikalar müstesna, isimlerinin hepsinin kitabelerde geçmesi şart değildi. Meselâ, başarı göstermiş, memleketine büyük hizmetlerde bulunmuş bir vatandaş bir kitabe ile şereflendirmek icap etse, kitabede onun yalnız üç ismini zikretmekle iktifa olunurdu. Şu halde, bu adlar nasıl, ve kimlere verilirdi? Roma vatandaşlık hakkı Roma imparatorluğu zamanında, yerli halktan, memleketine ve vatanına her hangi büyük hizmetlerde bulunmuş bazı muayyen eyâletlilere, meselâ, zenginlere verilirdi. Bu şerefe nail olan eyâletli bir kimseye yeni bir Roma ismi verilirdi ki, bu isim de ya imparatorun, yahut da Proconsul yahut Legatus gibi herhangi bir Roma eyâlet idarecisinin isminden alınırdı. Çok kere, Proconsul, imparatora, memleketine hizmeti dokunmuş bir eyâlet zenginini tavsiye eder, ve imparator da, bu teklifi kabul ettiği takdirde, o eyâletli, Proconsul'ün *praenomen*'iyle *nomen*'ini alır, kendi

³ TAM. II. 426.

öz ismini de *cognomen* (ek ad) olarak muhafaza ederdi. Bazan, Roma vatandaşlığı hakkını kazanan bir köle de bulunabilirdi; o takdirde, bu köle kendisini azad eden efendisinin *praenomen*'iyle *nomen gentilicium*'unu almakla mükellef idi. Tarihte buna rastlamak hemen her zaman mümkündür. Lâtin şairi Publius Terentius Afer (M.ö. 185—189), Roma senatörlerinden Terentius Lucanus'un kölesi idi; ve bunun içindir ki, kendi *nomen*'ini teşkil eden Terentius ismini, efendisi olan Terentius Lucanus'tan almıştır. Vaziyet böyle olduğuna göre, kitabemizde geçen Prusias (Üskübü) şehri idarecisinin *cognomen* (ek ad)ini teşkil eden Nestor Grek ismi, yerli bir isim olup, o, bunu muhafaza etmiş ve diğerlerini, yani T. Fl. Domitianus isimlerini de, öteden beri âdet olduğu veçhile, kendisine ad olarak kabul etmiştir. Roma imparatorluğu eyâletlerinde bu türlü isim alma keyfiyeti, (M.s. 212) yılına kadar devam eder. Bu tarihten itibaren, imparator Caracalla, mevcut âdeti kaldırarak, bu vatandaşlık hakkının tanınması keyfiyetini Roma imparatorluğu hudutları dahilinde oturan bütün eyâlet halkına teşmil etmiş, ve böylece, mevcut teamülü, kendi *nomen gentilicium*'u olan Aurelius ismini aldirmek suretiyle değiştirmiştir. Bu vaziyete göre, Roma vatandaşlık hakkını kazanmış eyâletli bir kimse, Caracalla'nın *nomen*'ini alarak, Roma vatandaşlığı kisvesine bürünmüş olurdu. Caracalla'nın asıl resmî adı, Marcus Aurelius Antoninus'tur. Kendisinin M.s. 212'de almış olduğu bu "*Roma vatandaşı olma kararına*", kendi isminden müştak olan "*Constitutio Antoniniana*" adı verilmiştir⁴. Bu duruma göre, kitabemizde geçen Nestor'un Roma vatandaşlık hakkına malik oluşu, ihtimal bu karardan evvel vuku bulmuş olsa gerektir. Aksi takdirde, onun da, Caracalla'nın *nomen*'iyle adlandırılması icapederdi.

Deliklitaş adını verdiğimiz (3) numaralı kitabenin deşifresi için yardımcı kaynak olarak ilk müracaat ettiğimiz kaynaklar, bu kitabenin bulunduğu köyde ve aynı yerde ele geçmiş olan ve bu yazımızda da fotoğraflarını ve metinlerini vererek deşifresini ve tahlilini yaptığımız (1) ve (2) numaralı natamam kitabelerdir. T. Fl. Domitianus Nestor'un şerefine, Prusias phylarkhos'ları tarafından rekzedilmiş bulunan (3) numaralı kitabenin gerek baş tarafı, gerekse sonu

⁴ Ulpianus, *Dig.* I, 5, 17; In orbe Romano qui sunt, ex sonst. imp. Antonin. cives romani effecti sunt; Krş. Leon Homo, *L'Empire Romain*, s. 85; Victor Duruy, *ayn. es.* s. 245.

ve ortasının da delik kısmı eksik durumdadır. Bize düşen vazife, bu eksikleri, elimizde mevcut imkânlar nispetinde tamamlayıp, tanıtmaktır. Bu itibarla, kitabenin önce baş tarafını tamamlama işini halle çalışalım. Kitabenin baş tarafını, gene aynı yerde bulunduğunu gördüğümüz aynı şahsın, yani T. Fl. Domitianus Nestor'un şerefine dikilmiş şu aşağıdaki kitabe ile tamamlayabilmekteyiz :

τὸν ἀπὸ γένους ἁσύν-
κριτον Ἑλληνάρχην καὶ
ἐκ προγόνων ἱερέων τε
5 κ]αὶ Βειθυνιαρχῶν καὶ Σε-
β]αστοφαντῶν καὶ πρυτάνεων
Τ.Φλ. Δομιτιανὸν
Νέστορα.

Deliklitaş kitabesinin ilk (1-3) satırlarını⁵ böylece tamamladıktan sonra, kitabemizin 6. satırının iki ucu, yani başını ve sonunu teşkil eden kelimelerin yarısından çoğu metnimizde mevcut olduğu için, bu satırların tamamlanma işinde herhangi bir zorlukla karşılaşılmamıştır. Çünkü buradaki ἀγορανομήσαντα μεγαλοπρεπῶς tâbiri çok sık geçen gayet umumî bir tabirdir. Ayrıca, hemen hemen aynı ibareyi yukarıda vermiş olduğumuz (2) numaralı kitabe ile de mukayese edersek, bu hususu takviye etmiş bulunuyoruz. (2) numaralı kitabe, aynı zamanda *Deliklitaş* kitabesinin 7-8 nci satırlarını tamamlamakta işimize yaramıştır. Yani, metnimizde ἀρξαγτ..... ρχῆν/ἐπιφα..., şeklinde geçen 7 nci satırla, 8 nci satırın baş tarafını, yukarıda verdiğimiz (2) numaralı kitabenin 3 ncü ve 4 ncü satırlarından, yani ἀρξαντα τὴν μεγίστην ἀρχῆν/ἐπιφανῶς..... ifadesinden faydalanmak suretiyle, esas metnimizi doldurabiliyoruz. *Deliklitaş* metninde, 6-17 nci satırların sadece iki uçlarından, yani, işaret ettiğimiz satırların baş taraflarından yarımşar kelime ile, sonlarından gene yarım kelimeyi bulmayan birkaç harfli fragmentler, fotorafta da belli olduğu üzere (Res. 3), ehemmiyetsiz gibi görünürse de, metnimizi başka metinlerle mukayesede işimize yaradığı için, pek mühim sayılmaktadır.

8 nci satırın tamamlanmasında da aynı kitabenin (nr. 2. satır

⁵ Bk. yukarıda 1 no.lu kitabe.

6-7: τειμη/τεύσαντα ἀγνῶς) ifadesinden faydalanarak, bu satırı tamamlamış bulunuyoruz.

9-11 nci satırlara gelince, bunların da benzerlerini şu aşağıdaki kaynaklarda bulabildiğimiz için, işimiz kolaylaşmış olmaktadır : G. Mendel, *BCH.* 25, 1901, 62 v.d. nr. 207: δις πρῶτον ἄρχοντα καὶ ἱερέα καὶ ἀγωνοθέτην Διὸς Ὀλυμπίου καὶ τιμητὴν καὶ vs. ; aynı şekilde krş. : Cagnat *IGR III.* 64, 66, 1422, 1423 : δις ἄρχοντα καὶ πρῶτον ἄρχοντα καὶ ἱερέα καὶ ἀγωνοθέτην vs. : Friedrich Karl Dörner, *Bericht über eine Reise in Bithynien*, s. 17, nr. 10, satır 4-7: [δι]ς ἄρχοντα καὶ πρῶτον ἄρχοντα καὶ ἱερέα καὶ ἀγωνοθέτην Διὸς Ὀλυμπίου vs.

12 nci ve 13 ncü satırlarının tamamlanmasını kolaylaştırıcı herhangi bir örnek metne rastlanmamıştır. Fakat biz bu satırları, metinde görüldüğü şekilde bütünlemeyi uygun buluyoruz.

14-15 nci satırların aşağı yukarı paralellerinin elimizde mevcut oluşu ⁶, bu eksikliklerin tamamlanmasını da mümkün kılmıştır.

Kitabenin 14 ncü satırında bir ὁμονοία kelimesinin tamamlanması bizce mühimdir. Kelimenin lûgat mânası *hemfikir, ittifak*, olarak verilmektedir. Kitabemize göre, eski Prusias şehri Phyle'leri arasında bu mânada bir *birleşme*'nin mevcudiyeti kabul edilebilir. Kitabemizde bu kelimenin tamamı değil, yarısı ve hem de aksi tesadüf olarak, son tarafı geçmektedir. Şayet, baş tarafı bulunsaydı, işimiz daha kolay olabilirdi. Mamafih, Dörner'in ⁷, bu kelime üzerinde durarak, A. Köerte'nin ⁸ bu mânada ileri sürmüş olduğu bir nazariyesine temasla, Prusias, şehrinde M. s. II. yüzyıl ortalarında ὁμονοία adı altında bir *birliğin* mevcudiyetine işaret etmesi, bizim bu kelimeyi tamamlamamıza büyük fayda sağlamış ve bu aynı zamanda Prusias'ta öyle bir *birliğin* varlığını ve devam etmekte olduğunu meydana koymuştur.

Kitabemizde eksik olarak geçen phyle'ler adedinin 12 olduğunu ve sonra da aralarında ὁμονοία adı altında yeni bir teşekkülle bir-

⁶ Krş. G. Mendel, *BCH.* 25, 1901, 67, nr. 208, st. 18-19: οἱ τῆς ὁμονοίας εἰς τὴν ἀρχὴν/αὐτοῦ ἀποζεδειγμένοι φύλαρχοι. Krş. A. Köerte, *AM.* 24, 1899, s. 435, nr. 26: οἱ τῆς ὁμονοίας ἡρημένοι εἰς/τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ φύλαρχοι. Krş. K. Dörner, *agn. es.*, s. 10 v.d. nr. 4, st. 17-18: οἱ εἰς τοῦπιόν ἔτος ἡρημένοι τὴν/ἀρχὴν αὐτοῦ φύλαρχοι.

⁷ F. K. Dörner, *agn. es.*, s. 16, nr. 9.

⁸ *AM.* 24, 1899, s. 453, nr. 26.

leşmiş bulduklarını, yani, Dörner'in aynı köyde bulduğu diğer bir kitabeden öğrenmekteyiz⁹. Yalnız, *Constitutio Antoniniana* kararından sonra, Roma vatandaşlığını kabul eden eyâletlilerin evvelce bahsettiğimiz isim alma usulünde, *praenomen*'i bırakıp, sadece *nomen gentilicium*'u almak gibi bir usulün ihdas edildiğine, ve bunun bir misalini Dörner'in bir kitabesinde gördüğümüze göre¹⁰, bizim kitabemizin, tarih bakımından, Dörner'inkinden daha eski bir zamana yükelebildiğini söyleyebilmekte isek de, bu tarihi kat'i olarak belirtmek hususunda maalesef sağlam bir ip ucuna sahip bulunmaktayız. Yalnız biz, kitabedeki yazı karakterlerini gözönüne alarak, bu tarihi M. s. II. yüzyıl ortalarına konmasını isabetli buluyoruz. Fakat, burada şunu da tebarüz ettirelim ki, bu Prusias şehri *birliğinin* teşekkülü —ki, evvelce 12 phyle'nin *ὁμονοία* adı altında teşkil ettiği bir *birlik* olarak görünmektedir— biraz önce bahsetmiş olduğumuz bir Hadrianus kitabesine dayanarak (krş. Dörner, *ayn. es.* s. 16, nr. 9), M. s. II. yüzyıl ortalarına kadar gittiği kabul edilebilir.

Deliklitaş kitabesinde, T. Fl. Domitianus Nestor'un iki defa arkhontluk ve bir kere de baş arkhontluk yaptığı kaydı geçmektedir. Dörner'in makalesinde, bu memuriyet, *ἀρχων τῆς φυλῆς*, keza *φύλαρχος* yani phyle başkanı olarak görülmesi, ve bunun da bir *ὁμονοία* (*Birlik*) ile birleştirilmesi istendiğinden (Dörner, gös. yer), T. Fl. Domitianus Nestor'un, bu *Birliğin* başkanlığını yapmış olduğu düşünülerek, kitabemizin 14 ncü satırını tamamlarken, bu satırın her iki uçlarından yarımşar kelimesi mevcut olduğuna ve bilhassa satır sonu kelimesinin] *οιας* şeklinde, yani düşüncemize muvafık bir tarzda bulunduğuna göre, gene Dörner'in *aynı eserinde* geçen bir kitabenin şu iki,

οί. ἡρημένοι εἰς τὴν
ἀρχὴν αὐτοῦ φύλαρχοι

satırından faydalanarak¹¹, 14-15 nci satırlarımızı, metnimizde görüldüğü üzere, bütünlemiş bulunuyoruz.

16 ncı ve müteakip satırlarda geçen phyle isimlerinin tamam-

⁹ F. K. Dörner, *ayn. es.*, s. 10, nr. 4.

¹⁰ Krş. *ayn. es.*, s. 10, nr. 4.

¹¹ Krş. *ayn. es.*, s. 10-11, nr. 4. st. 17-18.

lanmasında da, gene Dörner'den istifade ettik. Buradaki liste, bizim kitabemizdeki listenin aynıdır. Aynı olmamasına da imkân yoktur; zira bir şehrin phyle'leri bir defa tesbit edildi mi, ondan sonra, aynı liste devam eder giderdi. Yalnız değişen tarafı âzalarıdır; o da, her yıl intihapla olur. Böylece, bu liste, bizim kitabemizdeki listeden, *Constitutio Antoniniana* (M. s. 212) kararı hükümlerine göre, daha sonraki zamanlara ait olması gerektiği için, kitabemizdeki phyle isimlerini, oradakilerle karşılaştırmak suretiyle şu şekilde tamamlamak imkânını bulduk¹²: Σεβ[αστηνῆ] ve Τ[ιβεριανῆ].

Kitabemizde bir imparatorluk kültüründen bahs olunmaktadır. Bu imparatorluk kültü ne demektir? Bu kült nasıl meydana gelmiştir?

Bidayette, dinî merkezler, mâbetler, adak, bağış, hattâ bazan yüksek kıymeti haiz eşya kabul etme selâhiyet ve imtiyazına sahip bulunuyordu. Fakat, Roma imparatorluğu devrinde, mâbetlerin bu hususî imtiyazı yukarıdaki kadar kuvvetli değildi; bununla beraber, mâbetlerin ἀσολία hakkı tanınmıştı. Asıl meseleye girmeden önce, ἀσολία'yı izah etmek faydalı olur kanaatindeyiz. Σολῶν, zorla çekip almak, koparmak, mânalarına gelir. Ön ek olarak konulmuş bulunan harf da alpha privatif'tir, yani, kelimeyi olumsuz yapar. Şu halde, kelimenin mânası, zorla çekip alınamaz, dokunulamaz, yağma edilemez demek olur¹³. Mâbetlerin bu imtiyazına dayanan bazı kişiler, bu hakkı sui istimal ederek icabında bir mâbede sığınmak suretiyle kendi şahıslarını da her türlü tehlikeden masun tutma cihe-tine gitmişlerdir. Bilhassa mâbetlerin bu masuniyet sahasının bidayette, mâbedin içinde, tanrı heykelinin işgal ettiği küçük bir yer iken, sonraları, bu yerin genişletilerek mâbedin dışına kadar çıktığını ve mâbedin etrafında genişçe bir sahaya teşmil edildiğini görürüz. Masuniyet yerleri her zaman için emin sayılırdı. Hattâ, Mısır Kırallı Ptolemaios XI.'un Ephesos'taki Artemis mâbedine sığınarak, uzun zaman orada kaldığı malûmdur¹⁴. Bu türlü mâbetler, Anadolu'da, harp zamanlarında bilhassa hazinelerin saklanması için çok işe yarardı. Ἀσολία'ya sahip mâbetlerin bu hususiyetlerini daha umumileş-

¹² Krş. Dörner, *ayn. es.*, s. 10-11, nr. 4. st. 19; *BCH.* 25, 1901, s. 61-63, nr. 207, st. 20; nr. 208, st. 21; *AM.* 24, 1899, s. 435, nr. 26.

¹³ Bk. Dio Cassius, XLVII, 19: ἀπηγόρευσαν δὲ μηδένα ἐς ἡρώων αὐτοῦ καταφυγόντα ἐπ' ἀδεία μῆτε ἀνδρογατεῖσθαι μῆτε σολῶσθαι.

¹⁴ Dio Cassius, XXXIX, 14-16.

tirmek ve masuniyet sahalarını şehir sahasına teşmil etmek maksadıyla, böyle bir mâbedi olan bir şehir, meselâ *Magnesia ad Maeandrum* halkı tanrıçalarının emridir diyerek, şerefine musabakalar tertip ederlerdi; ve böylece bütün Grek şehirlerine haberciler salarak, tanrıça şerefine yapılacak olan müsabakalara, onları da davet etmek suretiyle şehirlerinin masuniyetini ilân ederlerdi¹⁵. Teos (Sığacık) şehri de aynı yolu takip ile, ἀσολία'sının sahasını bütün şehre (πᾶσι τοῖς ἐν Τέφ) teşmil etmişti¹⁶. Bilhassa, Teos şehrinin, Dionysos şerefine yapılan temsiller münasebetiyle her taraftan gelen artistlere açık bulundurulduğu malûmdur. Binaenaleyh, buraya gelen yabancıların emniyetini sağlamak lâzım gelirdi. Bunun için de surlarla sarılı şehrin masuniyetinin bütün dünyaca tanınması lâzım gelirdi. Fakat o zamanlarda, Roma âlemi bundan gelecek fayda ve zararları henüz düşüncecek durumda değildi. Roma imparatorluğunun yavaş yavaş gelişmesi ve genişlemesi neticesinde, imparatorluk, ἀσολία'nın mahiyetini kavradı ve mazarratlarını da anlamakta gecikmedi. Her taraftan gelen şikâyetler üzerine ἀσολία'nın kötüye kullanıldığı anlaşıldı. Nihayet Roma imparatoru Tiberius 22 senesinde aldığı bir kararla genişlemiş bulunan ἀσολία sahasını tahdit için bütün Grek şehirlerinin temsilcilerini toplantıya davet etti. Senatoda bu meselelerin münakaşasını yaptırdı; böylece, kölelere, hırsız ve dolandırıcılara, uğursuzlarla, tanrıların himayesine lâyık olmayan kimselere, bir nevi sığınak teşkil eden bu sahayı tespit ettirdi. Bu suretle Roma ἀσολία'sı, Grek ἀσολία'sından farklı oldu. Buna göre, Roma ἀσολία'sı, mâbedin kendisi ile hazinelerine ve personeline şamil bulunmakta idi¹⁷. Bundan sonra, Anadolu'daki ἀσολία'ya sahip mâbetler artık bu yeni hükümlere göre, masuniyetlerini idameye çalışmışlardır. İmparatorluk devri bu masuniyeti gayet normal olarak idare etmesini bildi. Hiç bir borçluya, hırsıza böyle bir mâbedin yataklık etmesine meydan vermedi. Bu vaziyetin 22 senesindeki karardan sonra, 3. asrın ortalarına kadar gayet normal devam etmiş olduğu elimizde mevcut bir takım sikkelerle tesbit edilmiş durumdadır¹⁸. Fakat, Romalılar, bazı mâbetlerin, Grek

¹⁵ Le Bas - Waddington, *Inscriptions d'Asie Mineure*, 60-80; Krş. Victor Chapot, *Province romaine*, 1908, s. 406 v.d.

¹⁶ Le Bas Waddington, *agn. es.*, 62.

¹⁷ Bk. Victor Chapot, *agn. es.*, s. 408.

¹⁸ Mionnet, III, s. 120-121, nr. 432, 442.

dünyasının dışına çıkararak, tamamen umumileştiklerini görünce, endişe duymağa başladılar. Miletos şehri halkının, kehanetleriyle cihana ün salmış Didyma Apollon mâbedine ἀσολία hakkının tanınması hususundaki ısrarı dolayısıyla, Klaros ve saire gibi mâbetlerin de bu hakkı istemeleri üzerine, Roma imparatorluğu, bu kelimenin manevî nüfuzunun kendisi için ileride bir tehlike doğurabileceğini düşündü ve bu otoriteyi, meselâ Teos şehrinin ἀσολία'sını bir takım umumî ifadeler kullanmak suretiyle yumuşatmağa çalıştı¹⁹; meselâ “pek mukaddes Bule” gibi bir takım tâbirlerin bu devirde sık sık geçişinin yanında, arada bir, “pek mukaddes şehir” ifadesine de rastlanır. Sonra, Dionysos şenlikleri münasebetiyle, Grek âleminden celp etmiş olduğu birçok san'atkârları sinesinde barındıran Teos şehrinin, Apollon'un bir kehaneti mucibince²⁰, hem ἀσολία'sı vardı, hem de ἀσφάλεια'sı mevcuttu, yani, Teos şehri bir nevi hiç kimsenin el uzatamayacağı bir emniyet altına alınmış bulunuyordu. Çünkü, bütün azaları ilâhî kanunların tatbikiyle uğraştıkları için, mukaddes addedilmekte idiler. Fakat, Roma, burayı tahrip etmek ve sindirmek, artistleri öteye beriye dağıtmak suretiyle onun, göz kamaştırıcı şöhretine ağır bir darbe indirdiği zaman²¹, acaba oradaki ἀσολία'dan bir eser kalmış mı idi? Zannetmiyoruz; çünkü, onun yerini bu sefer ἡ ἱερωτάτη πόλις (*en mukaddes şehir*) almış bulunuyordu.

Phrygia'da vaziyet daha başkadır. Orada sahil bölgesine nazaran, devrin kültürüne bakış, daha geri bir safhada bulunmakta idi. Bu bakımdan Roma'nın da bu memlekete karşı biraz gevşek ve biraz da politik davranması gerekiyordu. Lydia, ve Mysia için de aynı vaziyet cari idi; zira Hellen kültürünün buralarda, sahile nazaran, daha geç tarihlerde girmiş bulunduğu malûmdur. Karia'da durum daha tehlikeli olduğu için ἀσολία'ya fazlasiyle hürmet gösterilmişti. Meselâ, Aphrodisias şehri, şenlikleri ve müsabakalarıyla masuniyetini Roma'ya tasdik ettirmekte hiç zorluk çekmiş değildi. Şu halde, ἀσολία'nın frenlenmesi bütün Roma eyâletlerinde aynı zamanda olmamıştır. Bu keyfiyet eyâletin sahilde ve içerde olduğuna göre, değişmiştir. Binaenaleyh, Roma ve Senato, otoritesini eyâlet-

¹⁹ Krş. Mionnet, *Suppl.*, VI, s. 376, nr. 1890: ἀγρῶν Τηρίων (*mukaddes Teos'luların*); Krş. *CIG.* 3108, I, 9: ἡ ἱερωτάτη πόλις (*en mukaddes şehir*).

²⁰ *CIG.* 3067, I, 16.

²¹ Livius, XXXVII, 27.

lerin bu vaziyetlerine göre, ayarlamasını düşünmüştür. O, nüfuzunu, yerine göre istimal etmek suretiyle, eski dinî merkezlerdeki mâbetlerin salâhiyet ve imtiyazlarını imkân nispetinde azaltma yolunu bulmuş ve böylece yeni bir kültür doğmasını sağlamıştır: yavaş yavaş, yer yer, bütün Roma âleminde imparatorlara ait mâbet inşası görülmeye ve bu yeni mâbetlerde, İmparator Caesar'ın namına kült icrasına başlanmıştır. Senenin muayyen günlerinde, bütün eyâlet şehirleri, Caesar mâbedinin bulunduğu şehre gidip, imparatorluk kültü icra ederlerdi. Onun şerefine musabakalar, eğlenceler tertip ederlerdi. Bu şehirlere bütün eyâlet şehirleri iştirak ederdi. Bu sebeple, bu dinî merasime κοινὸν Ἀσίας (*Asya Birliği*) ismi verilmişti. Birliğin vazifesi hem dinî, hem de siyasî olmuştur. Dinidir, çünkü imparatora kült icra edilmekte idi; ve bu kültün merasimleri de, bir eyâlet baş rabibi tarafından, Roma'nın temsilcisi olan Proconsul veya onun mümessili bir zatın huzurunda, idare edilmek suretiyle, fevkalâde bir gün yaşanır, imparatora dualar edilir, ondan bolluk, sıhhat temennilerinde bulunulurdu. Sonra, bu şenlik gününde, eyâlet şehirlerinin rahip seçimleri de yapılırdı. Mâbetlerin hesapları gözden geçirilir; dinî merkezlerle ilgili daha birçok işler görülmüşürdü. Fakat, bu meseleler görüşülürken, bazan dinî mevzuattan uzaklaşıldığı da olurdu ki, bu da, Roma'nın, dinî niyetini, siyasî maksatlara kullandığının bir delilidir. Zaten, dinî birliğin vazifesi, eyâlet şehirleriyle Roma arasında mütavassıt bir rol oynamaktı. Bu vazifeyi görmeğe başladığı andan itibaren ki, Birlik, eski Grek âlemindeki karakterinden ayrılmış ve böylece tam mânasiyle siyasî birlik halini almıştır²².

4. Üskübü köyü Muhacırlar mahallesinde, diğer üç kitabe ile birlikte bir yerde bulunmuş bu kitabe de bir heykel kaidesi olup, cinsi granittir. Yüksekliği 0.58 m., gen. 9,62 m., kal. 0,68 m., harf yük. 30 mm.dir (Res. 4).

[T.]Φλ.Δομιτιανός Νέστωρ
τὸν ἀγαθὸν καὶ
ψιλοστοργότατον πατέρα

Tercümesi: “*T. Fl. Domitianus Nestor, iyi ve gayet müşfik olan babasının heykelini (reszetmiştir)*”.

²² Bk. Victor Chapot, *avn. es.*, s. 454 v.d.

Prusias şehri idarecisi olarak tanıdığımız T. Fl. Domitianus Nestor'un, babasının bir heykelini dikmekle, onu tebtil etmek isteğini görüyoruz.

5. Bundan önceki dört kitabe ile aynı yerde bulunmuş olup, bir heykel kaidesidir. Yüksekliği 0,61 m., gen. 0,66 m., kal. 0,60 m., harf. yük. 29 mm.dir. Taşın cinsi granittir (Res. 5).

- Πρεσ<β>(ευτήν) Σεβ(αστοῦ) ἡγεμόνα λεγεῶνος ιβ
 κεραυνοφόρου βεβέας εὐσταθοῦς
 πρεσβ(ευτήν) Σεβ(αστοῦ) ἡγεμόνα λεγεῶνος ζ
 Κλαυδίας, πρεσβ(ευτήν) Σεβ(αστοῦ) καὶ ἐπανορ-
- 5 θωτήν τῶν τῆς Παμφυλίας πόλεων,
 ἀνθύπατον Σικελίας, πρεσβευ(τήν)
 καὶ ἀντιστράτηγον Σεβ(αστοῦ) καὶ ἡγεμόνα
 Γαλατίας, πρεσβ(ευτήν) καὶ ἀντιστράτηγον Σεβ(αστοῦ)
 καὶ ἡγεμόνα Κιλικίας, πρεσβ(ευτήν)
- 10 καὶ ἀντιστράτηγον Σεβ(αστοῦ) καὶ ἡγεμόνα
 Ἀραβίας, ὑπατον, Μ(άρκος) Δο(μ)ίτιος

Tercümesi: “*Markos Domitios (adında bir vatandaş) sağlam ve metin olan yıldırım (saçan) 12. Legion ile 7. Claudia Legionunun komutanlığında bulunmuş, Pamphylia’da imparatorun temsilcisi ve oradaki şehirlerin onarıcısı olmuş, Sicilya’nın Proconsul’lük vazifesini görmüş, Propraetor sıfatıyla imparatorun temsilciliğini yapmış, Galatia’da, Kilikia’da ve Arabia’da Legatus Propraetore sıfatıyla idarecilik etmiş, consul olmuş (bir Romalının heykelini rekzetmiştir)*”.

Bu kitabenin muhteviyatı, bize maalesef esaslı bir ip ucu vermemektedir. Heykeli rekzedilen yüksek Roma memurunun mahiyeti hakkında hemen hemen hiçbir malûmat edinmiş değiliz. Kitabemizde bu memurun ne ismi, ne de vazife gördüğü seneler mevcuttur. Bu taşın alt ve üst taraflarının kırık olması, bizi hal zorlukları içinde bırakmış bulunuyor. Elimizdeki metinde, ismi meçhul kalan yüksek Roma memurunun, memuriyet hayatında XII. Legion ile VII. Claudia Legio’nunda komutanlık etmiş ve Proconsul ve Consul’lük vazifelerinde bulunmuş, Legatus Propraetore sıfatıyla imparatorun temsilciliğini yapmış olduğu anlatılmakta, fakat kat’i olarak hangi tarihlerde bu vazifeleri gördüğü kaydı geçmemektedir. Yalnız, taştaki

Res. 1

Res. 2

Res. 3

Ζ. Taşlıkloğlu

← Res. 4

← Res. 5

← Res. 6

yazı karakterlerinin ima ettiğine nazaran, bu kitabenin M. s. II. asrın sonlarına doğru yazılmış olduğu kanaati edinilmektedir.

6. Üskübü'de diğer kitabelerle bir arada bulunmuştur. Şimdi, onlarla birlikte okulun bahçesinde muhafaza edilmektedir. Kitabenin yazılı bulunduğu taşın cinsi granittir. Yüksekliği 0,49 m., gen. 0,54 m., kal. 0,52 m., haft yük. 35 mm.dir (Res. 6).

[Αὐτοκράτορα Καίσαρα]
 [Θεοῦ Τραϊανοῦ]
 Παρθικοῦ υἱὸν
 Θεοῦ Νέρουα υἱ-
 ωνὸν Τραϊανὸν
 Ἀδριανὸν
 Σεβαστὸν πατέ-
 ρα πατρίδος

Tercümesi: “(Falan), memleketin babası ve Nerua'nın torunu ve Traianus'un oğlu olan Traianus Hadrianus'un heykelini (rekzetmiştir)”.

İmparator Traianus Hadrianus (M. s. 117—138)'un şerefine rekzedilen bu kitabenin muhteviatının da gösterdiği veçhile, kitabenin hem baş tarafı, hem de sonu eksik durumdadır. Bu metinde, heykeli kimin diktirdiği kaydı bulunmadığı gibi, baş tarafından da, heykeli dikilen imparator Traianus Hadrianus'un babasının ismi de tam değildir. Maamafih, Traianus Hadrianus'a ait bu türlü kitabelerin yüzlercesine rastlamak mümkün olduğu için, bu kitabenin baş tarafının tamamlanması gayet basittir.

Kitabede geçen πατήρ πατρίδος (*pater patriae*), yani, “vatanın babası” tabiri, Hadrianus'a verilen resmî bir tebci unvanıdır. Bu kitabenin bir paralelini teşkil etmesi muhtemel olan diğer bir kitabe, bize, bu heykeli diktirenin, onu diktirenden başkası olduğu hususunda ip ucu verebilir. Çünkü, bir şehirde, aynı kitabeyi ihtiva eden heykellerin muhtelif kimseler tarafından diktirildiği daima görülmektedir. Meselâ, Prusias şehri Gerusia'sı veya Demos'u hattâ bir Phylarkhos'u, Hadrianus'un şerefine, şehrin muhtelif yerinde onun birkaç heykelini diktirmiş olabilir. Şu halde, bu heykeli rekzedenin bu gibi şahıs veya müesseselerden biri olduğunu düşünmemizde mahzur yoktur.

